

Ruunasta riemua loppuelämäksi

Islanninhevosoriita pidetään helppoina ja hyväkäyttöisinä herroina. Sellaisia ne varmasti ovatkin verrattuina monen muun rodun edustajiin. Kilparadoillamme saamme ihastella monen kotimaisen ja kansainvälisissä kilpailuissa myös naapurimaiden oriiden hienoa, korrektaa käytöstä. Valitettavasti tällaiset esimerkit saattavat johtaa harhaan ja antaa mielikuvan, että oman oriin pito on huoletonta puuhaa.

Ori on aina arvaamaton, ja se täytyy pitää kaikissa tilanteissa mielessä. Kotona vanhaa ruunaa muistuttava kiltti poju saattaa täysin odottamatta vieraassa paikassa vieraiden hevosten hajumaailman keskelle joutuessaan menettää itsehillintänsä. Tämän takia työlaissa kielletään alle 16-vuotailta oriiden käsittely. On paljon esimerkkejä oriista, jotka yksin kotitallissa ovat olleet erinomaisia käsiteltäviä, mutta jos talliin on muuttanut toinen ori tai vaikkapa uusi tamma, entisestä kohteliaasta herrasta on tullut vaarallinen villieläin.

SRL:n sääntöjen mukaan alle 15-vuotiaan ratsastajan kilpailukelpoisuudesta vastaa huoltaja, joten oriin kanssa kilpailtaessa käytännössä huoltajan on oltava aina paikalla ja valmiina tarvittaessa auttamaan.

Miten Islannissa?

Anu Mehtonen ja Maggi Jónsson, miten orivarsoja pidetään Islannissa, ja milloin tehdään ruunauspäätökset?

"Yleensä orivarsat ruunataan vuoden tai kahden vanhoina, mikäli rakenteesta ja liikkeistä näkee, ettei varsassa ole ainesta siitosoriiksi. Jos varsa vaikuttaa lupaavalta, se pidetään oriina 4-vuotiaaksi asti. Jos treenin aloittamisen jälkeen havaitaan, ettei siitä ole jalostusoriiksi, mutta hyväksi ratsuksi kuitenkin, se ruunataan."

"Islannissa on edelleen yhteisiä laidunalueita, joissa hevoset saavat vapaasti laiduntaa. Sellaisilla alueilla, joilla on myös tammoja ja ruunia, ei yli 12 kuukauden ikäisiä oriita saa pitää vapaana. Islannissa ei ole samanlaista käytäntöä oriiden jalostukseenkäyttöoikeudesta kuin Suomessa, mutta vuosisataiset hevosjalostusperinteet ja kasvattajien ylpeys omasta työstään yleensä takaavat, että vain parhaita oriita käytetään ja jalostukseen kelpaamattomat ruunataan tai jopa teurastetaan.

"Islannissa ihmisillä on selkeä näkemys siitä, että sellaiset oriit, jotka todella kelpaavat jalostuskäyttöön, pidetään oriina, mutta muut ratsut ja vaellushevokset ovat ruunia."

Kysymykseen nuoren oriin pitämisestä Anu ja Maggi antavat kaikille varsoille, sukupuolesta riippumatta, sopivan vastauksen:

"Hevosen nuoruusvuosina on erittäin tärkeää, että sillä on runsaasti liikkumatilaa ja sopivaa, mielellään suunnilleen samanikäistä seuraa sekä tietysti hyvänlaatuista ruokaa. Ensimmäisenä ikävuotena opetetaan nopeasti hevosen ja ihmisen yhteistyön perusasiat: riimussa kulkeminen, jalkojen nostaminen, paikallaan seisominen. Näillä eväillä mahdollinen näyttelyreissukin sujuu hyvin. Nuori hevonen oppii nopeasti, joten on varottava ettei sen kanssa tehdä liikaa töitä."

Usein muutama harjoituskerta riittää, ja opetteluun jälkeen varsa saa taas palata vapaaseen laumaelämään ja asioita palautetaan mieleen vain tarvittaessa, esimerkiksi madotuksen ja kavioiden vuolemisen yhteydessä.

"Orivarsat kasvatetaan Islannissa yleensä isoilla laitumilla laumassa toisten oriiden kanssa. Siellä ne oppivat arvojärjestyksen, jota voi hyödyntää sitten, kun koulutus alkaa. Laumassa varsat saavat luonnostaan liikkeessaan hyvän lihaskunnon, jolloin niiden valmentaminenkin on helpompi aloittaa."

"Erittäin tärkeää on, että varsa - tai minkä ikäinen hevonen tahansa - väistyy aina ihmisen sitä pyytäessä. Silloin kun ihminen on läsnä, hän on lauman johtaja. Aina hevosta käsiteltäessä on tärkeätä olla johdonmukainen ja vaatia, että hevonen todella tekee pyydetyt asiat."

Pienen söpön varsan kanssa tekee helposti korjaamattomia virheitä, jos antaa sen puuhata mitä vaan. Muutaman viikon ikäinen varsa on syliin tunkiessaan hellyttävä, mutta kolmevuotias taluttajansa mennessä tullen jyräävä eläin on vaarallinen.

Onko astuvan jalostusoriin ja "pullaoriin" käytöksessä mielestänne eroa?

"Kyllä siltä vaikuttaa. Jalostuskäytössä olevat oriit pystyvät yleensä hallitsemaan luonteensa ja käyttöksensä paremmin, ikään kuin ne olisivat hormonaalisesti paremmassa tasapainossa. Yksilöissä on tietysti eroja. Islannissa käytetään lupaavia nuoria oriita jonkin verran myös siitoksessa, ennen kuin niitä on ratsastettu. Silloin kyseessä ovat erittäin lupaavat yksilöt, joista todella odotetaan hyviä jalostusoriita."

Ruunaus

Ruunauksessa eli kastraatiossa oriilta siis poistetaan kivekset. Ruunaustapoja on neljä:

1. Perinteinen leikkaus klinikalla täysnarkoosissa
2. Laserleikkaus klinikalla laserleikkaus (ei vielä paljon käytetty)
3. Kotona kevytnarkoosissa kaadettuna
4. Kotona paikallispuudutuksessa ja rauhoitettuna seisten.

Klinikkaruunauksen voi tehdä milloin vain, mutta paras ajankohta on loka-helmikuu. Leikkaushaava suljetaan ja siihen laitetaan paineside. Tulehdusriski on pienempi viileään vuodenaikaan. Kotiruunauksen voi tehdä sulan maan aikaan, kun maa on sen verran lämmin, ettei hevonen palellu maatessaan. Pahimpia kesähelteitä on kuitenkin syytä välttää.

Eläinlääkärit Matti Estola ja Leila Salo vastaavat kysymyksiin:

Minkä ikäisenä ruunaus kannattaa tehdä?

"Ennen kastraatiota on syytä varmistaa, että molemmat kivekset ovat laskeutuneet. Yleensä ei ole syytä kastroida alle 18 kuukauden ikäistä oritta. Kivesten laskeutumisesta voi odotella 2-vuotiskesään saakka. Poneilla ja islanninhevosilla kivekset voivat laskeutua myöhään, ja vähän käsiteltyt issikat saattavat pelästyä jalkovälin kopelointia niin, että ne vetävät kivekset ylös. Pahimmillaan ori voi olla sukukypsä jo 10 kuukauden ikäisenä, vaikka se onkin harvinaista." Tämä on otettava huomioon varsanpidossa: varsa pitää vieroittaa ajoissa eikä laumaseurassa voi vuoden iän jälkeen olla enää tamma- ja orivarsoja sekaisin.

Kotiruunaus vai klinikalla käynti?

"Piilokiveksisyys on este kotiruunaukselle, samoin taipumus nivustyrään (pikkuvarsansa kivespussissa suolia). Kotiruunauksessa on suuremmat riskit kuin klinikalla tehtävässä toimenpiteessä. Riskit ovat suurempia myös avustajille, sillä tokkuraisen, heräävän hevosen pitelemisen voi olla hengenvaarallista. Todella harvoin kuitenkin mitään vakavaa tapahtuu."

"Leikkaus on aina stressitila elimistölle ja kastraatiossa on samat riskit kuin missä muussakin tahansa narkoosissa tehtävässä toimenpiteessä. Erityisiä kastraatioon liittyviä komplikaatioita ovat verenvuoto katkaistusta siemennuorasta, vatsaontelon sisällön tunkeutuminen nivuskanaviin (nivustyrä), siemennuorantulehdus, peniksen halvaantuminen, jäykkäkouristus sekä turvotus leikkausalueella, lähinnä kivespussissa. Komplikaatiot ovat onneksi suhteellisen harvinaisia, leikkausalueen turvotus painesiteen poiston jälkeen on melko yleistä. Tämä ei yleensä vaadi muita toimenpiteitä kuin liikunnan lisäämistä."

"Periaatteessa suositellaan klinikkaruunausta, eivätkä vakuutusyhtiöt tai eläinlääkärin vastuuvakuutus korvaa kotiruunauksessa tapahtuvia vahinkoja, mutta kuitenkin kotiruunauksia tehdään paljon etenkin suomenhevosille ja lv-ravureille, jonkun verran muillekin, mutta harvemmin isoille ratsuille." Islannissa kotiruunaus on yleisin.

Millainen jälkihoito ruunauksen jälkeen?

"Jälkihoitoon kuuluu paljon kävelyliikuntaa, riehakas leikkiminen (tarhaus ainakin muiden kanssa) ja ratsastus ovat kiellettyjä 1-2 viikkoa suljetun operaation jälkeen, jotteivät tikit ratkea. Kotiruunauksen avoimen operaation jälkeen hevonen voi liikkua niin paljon kun itse tuntee kykenevänsä. Yleensä pari päivää menee aristellen." Yleensä antibioottihoitoa ei anneta automaattisesti, mutta jos leikkaushaava tuleehtuu, antibioottihoito on tarpeen. Vaikuttaisi siltä, että kotiruunausten (avoimien operaatioiden) jälkeen kipuilu on vähäisempää kuin klinikalla tehdyn suljetun leikkauksen jälkeen.

Miten ruunaus vaikuttaa?

"Ruunaaminen vaikuttaa hevosen kaulan muotoon (ohenee) ja tavallaan myös rehunkäyttökykyyn; hevonen ei ole ehkä malttanut syödä yhtä hyvin oriina ja/tai on liikkunut enemmän. Rauhoittuminen on yksilöllistä - toiset ovat ruunia heti seuraavana päivänä, joillakin menee kuukausi-kaksi ja jotkut pysyvät orimaisina ikuisesti. Yleensä myöhään, yli viisivuotiaina ruunatut pysyvät orimaisempina. Oriin pitämistä oriina ei suositella ellei se mahdollisesti ole lupaava jalostusyksilö."

Mitä ruunaus maksaa?

"Klinikkaruunaus perinteisesti leikaten maksaa 300-400 € paikasta riippuen. Laserleikkaus maksaa 450 €, mikä ainakin yliopistollisen eläinsairaalan klinikalla sisältää komplikaatiotakuun. Klinikkaruunaukseen hevonen tuodaan saman päivän aamuna tai edellisenä iltana ja kotiutetaan yleensä leikkauspäivän iltana. Kotiruunaus kaadettuna tai pystyssä maksaa eläinlääkäristä riippuen 120-200 €."

Pystyruunauksia tekee nykyään Suomessa vain muutama eläinlääkäri, koska se on vaarallista operoijalle. Kotiruunauksia kaadettuna sen sijaan tekee monikin, esimerkiksi eläinlääkärit Leila Salo ja Liisa Harmo.

Ruunan elämä rajoitteista vapaata

Miksi sitten joskus tuntuu siltä, että oriit menestyvät paremmin kuin ruunat? Tällä ei mitään tekemistä sen kanssa, mitä hevosen jalkovälissä on. Kyse on yksinkertaisesti siitä, että jalostusoriiksi kelpaavat vain parhaat yksilöt. Toki niiden täytyy silloin olla huipputasoa myös kilparadoilla!

Arvostelulajissa pienoinen etu oriille saattaa tulla siitä, että jotkut esittävät itseään ylväämmin kuin ruunat, mutta askellajeihin tai suorituskykyyn ruunauksella ei ole vaikutusta; paljon on menestyviä ruuniakin. Ne on todennäköisesti ruunattu siksi, ettei niiden rakenne täytä jalostusoriille asetettuja vaatimuksia, tai ne ovat oriina olleet hankalia käsitellä, hermostuneita tai keskittymättömiä. Tällöin on ollut järkevä päätös hillitä hormonien hyrräystä, ja palkinnoksi on saatu erinomainen ratsu höyryävän hermokimpun sijaan.

Raviradoiltakin löytyy paljon esimerkkejä ruunista, joista oriina ei todennäköisesti olisi tullut mitään. Muun muassa pitkän loisteliaan kilpauran tehneen Isla J Braven lähipiiri on sanonut, että oriina se ei olisi koskaan toiminut eikä saavuttanut sitä menestystä, jonka se ruunana sai.

Jalostusoriina menestyvät vain rakenteeltaan ja ratsastusominaisuuksiltaan erinomaiset oriit. Lähes poikkeuksetta kaikkien muiden uroshevosten ja niiden hoitajien elämä on huomattavasti helpompaa ja turvallisempaa, jos hevonen on ruunattu. Aikuinen ori joutuu yleensä ulkoilemaan yksin; poikkeustapauksissa vakiintunut ruunaseura saattaa toimia. Ruunana elämä on paljon vapaampaa: saa nauttia laumasta ja muustakin elämästä ilman sisäisesti pakottavien hormonien ja ulkoisten rajoitteiden ristiriitaa.

Suomen Islanninhevosityhdistys ry
web-artikkeli
www.islanninhevonen.net

Teksti: Linda Bergström & Minna Toivonen